

VIII. Om de Amter Sønderborg, Nordburg og Gravenstein.

1. Om Amtet Sønderborg.

Det Amt Sønderborg udgjorde fordem, indtil Aar 1764, den sydlige Deel af den overmaade frugtbare Øe Als, hvilket var et anseeligt Stykke; ja, indtil Aar 1673 hørte ogsaa det Gods Sandberg til dette Amt.

Den Øe Als eller Alsen.

Den Øe Als, hvis Navn ogsaa skrives Alsen, ja af mange Alsøe, ligger i Østersøen, fire Mile fra Flensborg og to Mile fra Apenrade, og bliver ved et Sund eller smalt Vand skilt fra det Land Sundewitt. Den ganske Øe er fra Sydost til Nordvest tre til fire Mile, og fra Sydvest til Nordost tre Fierdingvei til halvanden Miil stor, og indeholder fiorten Kirkesogne, tilligemed Staden Sønderborg.

Paa denne Øe ere mange fiskerige Søer og Damme. Det merkværdigste er, at saavel en Søe som en Fiskepark paa denne Øe kaldes i Landets Sprog en Dam. Øen har en behagelig og frugtbar Jordbund. Hvede avles næsten ikke her; og Vikker med Bønner avles ikkun til fornøden Nødtørf. Men derimod haves her en velsignet Forraad af Byg, Rug, Havre, Boghvede, Erter, saa og især Frugt i gode Aaringer, da mangfoldige Frugthauger findes overalt ved Bønderhusene.

Paa denne Øe falder mange skønne Skove, og i dem findes Mængde af Vildt, Men den Halvee Kekenitz, som i gamle Dage har næsten været overalt begroet med Skov, er nu ganske blottet for samme. Paa Øen, fornemmelig ved Østersøen, er ingen Mangel paa Fisk. Fortreffelige Heste findes paa Pagtgodserne her paa Øen.

Østersøen borttager i Lysabbelsogn, saavelsom og ved den sydlige og nordlige Side af Kekenitz, og ved den sydlige Side af Ulkebüll og Hørupsogne, nogle smaa Stykker Land ved Tidens Længde.

Denne Øe blev fordum, foruden at regne Staden Sønderborg med, inddeelt i to Herreder, nemlig i Sønderherred og Norderherred. Til Sønderherred hørte ogsaa det Birk Kekenitz. Norderherred indbefatter, ligesom fordum, saa og endnu omstunder, Eckenherred tillige under sig. Men da Hertugen til Augustenborg fik af Kong Friderik den Femte Aar 1764 det ganske Sønderherred, undtagen de tre landsbyer og den Halvøe Kekenitz: saa bestaaer Øen siden den Tid, foruden Staden, af Amter Sønderborg, af Norderherred og Hertugens Distrikt af Sønderborg.

Det nu værende Amt Sønderborg er ikkun lidet, og bestaaer af de tre til den fordum værende Gaard Neuenhof henhørende Landsbyer, Wiebye, Fielbye og Schaubye, i det augustenburgiske Kirkesogn Lysabbel og den Halvøe Kekenitz. Denne Halvøe ligger mestendeels særdeles for sig selv; den er næsten en Miil lang og en Fierdingvei breed, og bliver ved en Havfiord adskilt fra de øvrige Dele af Als, indtil paa en smal Jordtunge (Istmus), som kaldes Rekenitzdrey, og indeholder de to Landsbyer Østerbye og Süderbye, saavel som og andre enkelte Huse. Jordgrunden paa Kekenitz er ikke saa frugtbar, som paa det øvrige Als.

Hertug Johan den Yngre har havt sin Residenz paa det sønderborgske Slot; og Amtet Sønderborg, som blev ham Aar 1564 tilligemed mere tildeelt, blev ved hans Sparsommelighed gjort større. Thi han købte de Godser Rönhof, Gammelgaard og nogle andre smaa Godser og lagde dertil; ligesom han og stiftede det Gods Hirschholm paa Kekenitz, tilligemed Kirken og Landsbyerne sammesteds, hvilket han selv ommelder i sit Testamente Aar 1621. Han døde Aar 1622, og efterlod Amtet med Staden Sønderborg til sin Søn, Hertug Alexander, Stifteren for den sønderborgske linie; og Denne efterlod det igien til sin Prinz Johan Kristian. Men Johan Kristians Søn, Hertug Kristian Adolph, maatte forlade det for Gields Skyld Aar 1668. Imod at betale Gielden fik Kong Friderik den Tredie af Danmark Staden, Amtet og Slottet Sønderborg.

Den Tid bestod Amtet Sønderborg af følgende Godser: 1) Sandberg i Sundewitt; 2) Rönhof; 3) Langenvorwerk; 4) Maybüllgaard; 5) Gammelgaard, tilligemed Brohe- og Gunstrup; 6) Rumohrsgaard eller Rumohrshof; 7) Kekenitzgaard; 8) Neuenhof; og 9) Hirschholm.

Amtet strakte sig til Norderherred. Rönhof og Rumohrsgaard bleve allerede den Tid anseede som adelige Godser. Staden er siden den Tid forblevet ved det kongelige danske Huus.

Men med Amtet Sønderborg ere mange Forandringer forefaldne. Thi det til Amtet forhen værende og endnu tilhørende Lehngods Sandberg i Sundewitt er af Kong Kristian den Femte solgt til Grev Konrad af Reventlau Aar 1673, under Navn af Reventlau, og forsynet med adelige Rettigheder, ja ogsaa Aar 1681 blevet ophøiet til et Grevskab.

Desuden er og det med Amtet en Tidlang foreenede og forhen værende adelige Gods Rumohrsgaard og den Landsbye Brohekommet til det augustenburgske Huus. Kong Kristian den Siette indrømmede det Gods Gammelgaard til Hertug Kristian August til Augustenburg den 30. December 1730, og Kong Friderik den Femte gav Hertug Friderik Kristian til Augustenburg den 26. Martii 1754 sin borgerlige og piinlige Jurisdiktion til Nytte og, Brug paa Livs Tid. Siden blev formedelst det med Høistbemeldte Konge den 13. Februarii 1756 trufne Forliig skienket Hertugen for sig og sine mandlige Arvinger, og efter deres Afgang hans Hr. Broder, Prints Æmil August, og hans mandlige Livsarvinger, Gammelgaard, som et adeligt Gods af Kongen til Eiendom, og ganske skilt fra Amtet.

Efter den Tid overlod Kong Friderik den Femte til ommeldte Hertug og hans Hr. Broder den 24. September 1764 Slottet Sønderborg og de fire Godser Rönhof, Langenvorwerk, Maybüllgaard og Kekenitzgaard, undtagen den til Kekenitzgaard hidtil henhørende og forhen værende Koppel Kekenitzhøy, med adelige Egenskaber og Herligheder, imod Arverets Aftrædelse til Kongen paa de plöhnske og glücksburgiske lehnbare Lande.

Altsaa bliver ikkun nu de tvende Godser, Neuenhof og Hirschholm, tilovers ved Amtet Sønderborg; de øvrige Amtsgaarde ere nedlagte; thi Hovmarkerne ved de to Godser Neuenhof og Hirschholm ere Aar 1765 stykviis adskilte, og tilligemed Gaardenes Beboelseshuse, som med Hovmarkene ligge paa Kekenitz, overladte til de Meestbydende, imod en aarlig Afgift. Udi Sundewitt er nu omstunder intet, som hører til Amtet, undtagen nogle smaa Stykker Land, eet Huus og Færgehuset ved Vandet, hvorfra, der er en kort Overfart til Staden Sønderborg.

Til Amtet hører ikkun eet Kirkesogn, nemlig St. Johannis Kirkesogn paa Kekenitz, ved hvilken Kirke staaer een Præst, som hører

under Provstens til Sønderborg hans besynderlige Opsyn, og Generalsuperintendentens almindelige Opsyn.

Indvaanerne ere Danske, og Gudstienesten forrettes i det tydske Sprog De tre landsbyer, Wibye, Fielbye og Schaubye, som ligge i Lysabbelsogn, og fordem hørte til Süderherred og dets Jurisdiktion, ere Aar 1764 henlagte til Birketinget paa Kekenitz. Dette Birketing bestaaer af Herredsfogeden, Tingskriveren, fire Sande- og Synsmænd af fornævnte tre Landsbyer.

Over det Amt Sønderborg er snart beskikket en Gouverneur, snart en Amtmand; deres Fortrin ere ei forskellige fra hinanden; og blot fyrstelige Personer have været Gouverneurer. Siden Aar 1765 er Amtmanden tillige Amtmand over Sønderborg, Nordburg og Gravenstein. Amtsforvalteren er tillige Herredsfoged og Birkefoged i Amtet, og Toldforvalter i Staden Sønderborg; og Huusfogeden over Amtet Sønderborg og Norderherred er tillige Tingskriver i ovenmeldte Amt.

Amtet Sønderborg har med de Amter Nordburg og Gravenstein paa de Øer Als og Arrøe, og det augustenborgske Distrikt paa Als, en fælles Brandforfatning af Aar 1739.

Vi merke nu:

a) Den Stad Sønderborg.

Sønderborg, en Søestad af middelmaadig Størrelse, beliggende paa Øen Als ved det Sund, som skiller Als og Sundewitt fra hinanden, og er forbunden med Østersøen. Staden ligger paa en Høy; hvorudover nogle Gader gaae skraaes ned ad, og har siden Aar 1730 faaet aarlig skønne nye Huse og Gaarde, af smukkere Anseelse end som forhen.

Staden har skøn Seilads, og har sin beste Næring af Skibsfart. De fleste Indvaanere ere Skippere og søfarende Folk, som eie mangfoldige store Skibe, hvormed de farer paa Island, Engeland, Frankerige og Norge. Staden har en overmaade skøn Havn, som er en af de beste i Riget; thi den er dyb og fortreffelig, ligesom og det hele Sund imellem Als og Sundewitt er ligesaa vel dybt til at seile igiennem, som og beqvemt paa nogle Steder til Skibenes Anlæggelse; hvorudover Staden har baade ypperlig Handling og Seilads.

Naar Staden og det ved Staden beliggende Slot, som tilhører Hertugen til Augustenborg, kaldet Sønderborgslot er bygt, derom findes ingen historisk Efterretning. Men at baade

Staden og Slottet ere begge langt over 500 Aar gamle, kan vides deraf, at Kong Kristoffer den første erobrede dem Aar 1253; men Kong Ærik af Pommern har forgæves beleiret dem Aar 1409. Hertug Johan den Yngre fik ved den Deling, som skeede imellem ham og hans Hr. Broder Kong Friderik den Anden i Danmark i Aaret 1554, blandt andet ogsaa Staden, Amtet og Slottet Sønderborg; og paa dette Slot residerede han. Samme Sønderborgslot forblev ogsaa en Residenz for hans Søn Alexander, hans Sønnesøn Johan Kristian, og hans Sønnesøns Søn Kristian Adolph, som formedelst sin store Gield maatte Aar 1697 forlade det, og Kong Friderik den Tredie, som Lehnsherre, fik Staden, Amtet og Slottet, imod at betale den derpaa hæftende Gield.

Aar 1657 i September belagde de Svenske Sønderborg med en Besætning, og beholdt den en Tidlang, indtil de bleve fordrevne af de Keiserlige, Brandenburgske og Polske, som danske Hielpetropper; men ved den Leilighed blev Staden udplyndret af bemeldte Hielpetropper den 5. December 1658.

Kong Kristian den Femte lod Aar 1698 holde i Staden Sønderborg en Kommission til at afgjøre nogle Stridigheder og Uordener, som i Staden vare opkomne; og derpaa udgav han en Kommissionslutning af 24. Maji samme Aar. Ligeledes gav samme Konge Staden en Politieorden den 15. November 1698. Men en egen Stadsret har Staden ikke, men retter sig efter den jyske Lov, samt efter Politieorden og Kommissionslutning.

Staden har kun een Kirke, kaldet Mariækirke, beliggende ved den ene Side af Staden paa en Høy. Kirken har tre Præster, en Sognepræst, som tillige er Kirkeprovst, og en Diakonus eller Aftensangspræst, hvilke begge prædike tydsk; saa og en dansk Froprædikenspræst, som forretter Gudstienesten paa dansk til Froprædiken. Sognepræsten beskikkes altid af Kongen umiddelbar; men de to andre udvælges af Meenigheden af tre Kandidater, som Stadtholderen fremsætter paa Valg. Ved Siden af Kirken er St. Jørgenshospital, som fordem har været et Kloster, hvis Indkomster af den danske Enkedronning Dorothea bleve indrettede til de Fattiges Pleie Aar 1565 den 23. Junii. Over dette Hospital har Amtmanden, Provsten og Magistraten til Sønderborg Opsyn. Staden har en latinsk Skole, hvorved er en Rektor, en Kantor, og en Skrive- og Regnemester.

Stadens Magistrat bestaaer af en Borgemester, som tillige er Stadssekretair, og fire Raadsforvandre. I Staden holdes en Konsistorialret, hvorunder staaer ikkun Staden og Kekenitzsogn. Udi denne Ret præsiderer Amtmanden til Sønderborg, Nordburg

og Gravenstein, dernæst Provsten og de øvrige to Stadens Præster, tilligemed Præsten til Kekenitz, og Amtsforvalteren til Sønderborg er Sekretair.

Staden har intet tilhørende Land omkring sig, som andre Stæder i Landet; men Magistraten har i Stedet for en aarlig Gehalt eller Gage nogle Landerier, som ligge ikke langt fra Staden adspredte blandt Bøndernes Markjorder. Fra Staden Sønderborg er en kort Overfart over det sønderborgske Sund til Sundewitt i Düppelsogn.

b) Det Amt Sønderborg.

Det Amt Sønderborg har ikkun et eeneste Kirkesogn, nemlig:

Kekenitzsogn, hvis Kirke heder Johanniskirke, og er opbyggt Aar 1616 af Hertug Johan den Yngre. Den Halvøe, hvorpaa denne Kirke ligger, heder ligeledes Kekenitz. Nær ved den smalle Jordtunge Kekenitzdrey, som, forbinder den Halvøe Kekenitz med de øvrige Dele af Als, findes endnu Kiendetegn af et fordum værende Røvernæs, ved Navn Kayburg, som var omflydt med Vand, og er i fordum Tid undergaaet. Om dette Røvernæs veed de Folk, som boe her omkring i Egnen, at fortælle mange Historier.

II. Om de Amter Nordburg og Gravenstein.

Det Amt Nordburg bestaaer af den nordlige Deel af Øen Als og de tvende kongelige Godser paa Arrøe, nemlig Sæbyegaard og Gottesgabe. Det Amt Gravenstein derimod bestaaer af de kongelige Godser paa Arrøe, Gravenstein og Wüderup. Begge Amter høre under Amtmanden til Nordburg; men hvert Amt har sin egen Amtsforvalter. Eftersom Arrøe er en Øe for sig selv, og staaer ganske under Amtmanden til Nordburg, undtagen blot Staden Ærøeskiøbing; saa bliver det saavel af den Aarsag, som formedelst den kirkelige Forfatning, best tienligt at beskrive først den nordlige Deel af Als, og dernæst den Øe Arrøe, eller de fire derpaa værende Godser, med deres Kirker.

1) Den nordlige Deel af Øen Als.

Den nordlige Deel af Øen Als kaldes ogsaa Norderherred, og er omtrent to Mile lang, og Trefierdingvei breed. Herredet indehaver en fortreffelig og skøn Egn, og giver de øvrige Dele af Øen

Als intet efter i Frugtbarhed; thi det har en feed Jordbund, og bærer saavel Korn- som Æble- og Pærefrugt i Overflødighed. Her falder skønne og anseelige Skove, hvori meget Vildt opholder sig. Udi Svenstrupsgn ved Berendsmølle ligger Igebjerg, hvorfra man kan oversee den største Deel af den hele Øe. Man har her i Herredet skønne fiskerige Søer; ligeledes forefinder man ogsaa skønne Stutterier og fortreffelige Heste. Hertug Johan den Yngre har forøget, dette Herred, som tilfaldt ham i Arvedeling med sin Hr. Broder, Kong Friderik den Anden, Aar 1564, med de deri liggende Godser, Østerholm, Meelgaard og nogle smaa Godser, som han har lagt til de store. Han lagde ogsaa de adelige Godser Rumohrsgaard og Balligaard dertil; men de ere komne derfra igien. Hans Prints, Johan Adolph, erholdt Aar 1622, og efter Sammes Død Aar 1624, hans yngre Prints Friderik denne nordre Deel af Als. Den Sidste arvede ogsaa Aar 1633 en Deel af Øen Arrøe. Men Begge vare med Gield saaledes behæftede, at den Sidstes Søn og Efterfølger, Johan Bogislaus, ikke kunde beholde det; hvorudover det, ligesom Sønderborg, kom Aar 1669 til Kongen af Danmark. Aar 1676 gav Kong Kristian den Femte til Huset Plöhn Norderherred, og den da værende nordburgiske Andeel af Arrøe, tilligemed en Sum Penge for den anden halve Deel af Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst, som Hertug August fik i sin Deling med sin Broder Johan Adolph. Hertug August døde Aar 1699, og Hans ældste Prinz og Efterfølger Joakim Friderik, som efter Johan Adolphs Død arvede Plöhn, døde Aar 1722; derpaa blev Hertug Friderik Karl af Kong Friderik den Fierde indsat i Amtet Nordburg, som har afstaaet til Kongen først Aar 1723 de Godser Osterholm og Hirschsprung, men siden Aar 1730 ogsaa Resten af Amtet, dog med den ved Hertug Johan Frideriks Død derpaa hæftende Gield. Siden den Tid er det besiddet af Kongen af Danmark. Aar 1749 er den glücksburgiske Deel af Arrøe kjøbt dertil, og bleven lagt med under Amtmanden til Nordburg.

Udi dette Herred ere fem Kirkesogne, som have syv Præster, hvilke i Ægteskabs- og Kirkesager høre alle under Fyhns Stift. Præsterne staae under Opsyn af en dansk Provst, som de tilligemed deres Biskop udvælge af Herredspræsterne. Indvaanerne ere danske, og de holde ogsaa deres Gudstieneste i dansk Sprog.

Udi borgerlige og piinlige Sager bliver Herredet inddeelt i Norder- og Eckenherred. Ethvert af dem har sit eget Ting, som forvaltes af Herredsfogden, der er beskikket over begge Herrederne, og otte Sande- og Synsmand. Amtsforvalteren i Norderherred er ogsaa beskikket over de Godser Gottesgabe og Sæbyegaard paa Arrøe, som Amtsforvalter, Huusfoged og Dommer, og tillige Toldforvalter i Nordburg, saa og Kirkeinspektør over Kirkerne i Norderherred, ligeledes over Kirkerne paa Arrøe.

De kongelige Kammergodser, som høre til Norderherred, ere følgende: 1) Nordburg; 2) Meelsgaard; 3) Hirschsprung eller Hartsprung; 4) Østerholm; og 5) Friderichshof. Af disse fem ere Hovmarkerne af Meelsgaard og Friderichshof Aar 1766, men Hovmarkerne af Osterholm Aar 1768, adskilte, og tilligemed Gaardens Vaaningshuse overladt til de Høistbydende, imod en aarlig Afgift. Kirkesognene i dette Herred ere følgende:

1) Nordburgsogn eller Tundtoftsogn, hvis Kirke har to Præster, en Sognepræst og en residerende Kapellan. I dette Sogn ligger det Slot Nordburg, som er en temmelig, god Bygning, og er bleven opført af Hertug August. Det er ikkun halvt udbyggt ved den østlige og nordlige Side, det øvrige feiler; thi sammesteds staaer endnu det gamle Vorwerk Nordburg. Det forudum værende gamle Slot, som afbrændte Aar 1665, tilligemed det deri værende Kapelle, var et af de allerældste her til Lands, opbyggt af Kong Svend Grathe, og efter gammel Skik en god Fæstning, saavel af Naturen som af Konsten, hvorudover det ogsaa er adskillige gange blevet beleiret og indtaget. Den nu værende Bygning er vel ikke af de ziirligste, men har dog en smuk Anseelse; den ligger ved en fiskerig Søe i en yndig, Egn, har et ypperligt Prædike-Kapel, og er Aar 1766 overladt, til den Meestbydende imod en viis Købesums Betaling og en aarlig Afgift. Aar 1767 har Enkehertuginde af Glücksburg, Henriette Augusta, købt det. Ved Slottet ligger den skønne Flæk Nordburg, som forudum har heedt Köbing; samme seer ud som en Købstæd, ligger meget behagelig, og, bliver aarlig bedre bebyggt.

2) Øxbüllsogn, hvori ligger den forudum værende kongelige Gaard Meelsgaard. Udi dette Sogn ved Hardeshøy er en Overfart, hvor man med Færge lader sig sætte over Vander til det adelige Gods Balliggaard i Sundewitt. Vandet er her en liden halv Miil langt over.

3) Hackenbergsogn.

4) Svenstrupsgogn. Her ligger det Kammergods Hirschsprung eller Hartsprung.

5) Æckensogn. Her ligger det adskilte Gods Østerholm. Derimod er den forudm værende kongelige Gaard, Friderikshof, indlemmet i Nottmarksogn. Ved Osterholm var forudm et Slot, som var det da værende fyrstelige Huses Enkesæde; men siden er det blevet nedbrudt.

2) Om den Øe Arrøe.

Den Øe Arrøe, beliggende i Østersøen omtrent halvanden Miil sydlig fra Fyhn og to Mile østlig fra Als, er tre Mile lang og en halv Miil breed. Paa Øen ligger en Stad, Flæk eller stor Bye, og 14 Landsbyer. Paa Øen er mange Høye. Fordum var her gode Skove, men nu ere de udryddede, og Jorden er forandret til Agerland. Øen er meget frugtbar paa Rug, Byg, Havre og Erter; Kiøkkenurter og Haugegevæxter, især Hvidkaal, Løg og Kommen, avles her i Mængde. Man saaer ogsaa Annis og Koriander i Haugerne. Af stort Vildt falder her kun lidt; men Fiedervildt eller Fugle i stor Mængde, fornemmelig mange Slags Søefugle.

Paa denne Øe ere to temmelig gode Søehavne; den ene Havn er i den store Havfiord, som fra Østersøen i Nordvest strækker sig langs Tranderupsgogn ind i landet; paa begge Sider af Fiorden har i forudm Tid staaet to Slotte: og den anden Havn er ved Staden Ærøeskiøbing, da Havnen bliver bedækket af en lige tvertover for liggende liden Øe, Deyerøe eller Drejøe kaldet.

Hertug Johan den Yngre efterlod denne Øe til sin Søn Kristian, som døde Aar 1633 ugift. Efter hans Død faldt Godset Gottesgabe til Hertug Friderik til Nordburg, og Sæbyegaard til Hertug Joakim Ærnst til Plöhn; derimod tilfaldt det øvrige til Hertug Philip til Glücksburg. Sæbyegaard kom siden til Nordburg; og endskiønt mange Stridigheder forefaldt om Gottesgabe, saa er dog dette Gods endelig og forblevet ved Nordburg. Det har altsaa først tilhørt Hertug August af Plöhn; siden Hertug Kristian Carl; derpaa Hertug Joakim Friderik; videre Hertug Friderik Karl; og tilsidst Kong Friderik den Fierde af Danmark, og hans Efterfølgere paa den danske Throne. Den glücksburgiske Andeel bestod af Staden Ærøeskiøbing og Amtet

Gravenstein. Det forblev ved denne Linie indtil Aar 1750, da Hertug Friderik solgte samme Andeel til Kong Friderik den Femte. Kongen af Danmark besidder altsaa, som Hertug af Slesvig, den ganske Øe Ærøe.

Øen indeholder 1) de kongelige, tilforn adelige, Godser Gottesgabe og Sæbyegaard, som udgjør den østlige og nordvestlige Deel af Øen, og staaer i de Sager, som angaae de kongelige Indkomsters Oppebørsel, under Amtmanden til Nordburg. Ethvert af disse Godser har sit eget Ting. Deræst 2) det Amt Gravenstein, som den mellemste Part af Øen, der bestaaer af de tvende, af Begyndelsen adelige, men nu kongelige Godser, Gravenstein og Wuderup. Det har en Amtsforvalter, som tillige er Huusfoged og Dommer ved det Ting, som holdes i Rise. Staden Ærøeskiøbing har sin besynderlige Indretning for sig selv. Foruden Sognekirken i Staden Ærøeskiøbing er her paa Øen fem Kirker, hvortil ere fire Præster; men deraf hører Marstallkirke til Godset Gottesgabe, Bregninge- og Sæbyekirker til Godset Sæbyegaard, men Rise- og Tranderupkirker til Amtet Gravenstein. Dog hører den østlige Deel af den Landsbye Breigninge, som ligger i Breigningesogn, ligeledes til nysmeldte Amt.

Indvaanerne ere danske; og i Ægteskabssager, saa og i Kirkesager Hører den ganske Øe, tilligemed den derpaa forordnede Provst, under Fyhnsstift; men udi alle de øvrige Sager under Hertugdømmet Slesvig, hvormed det ogsaa, især den forhen værende glücksburgiske Andeel, i Kraft af en kongelig Forordning af 2. November Aar 1752, har eens Justitsforfatning.

Ovenmeldte fem Kirkesogne paa Øen Ærøe ere disse:

1) **Ærøeskiøbing Kiøbstædsogn**, som har sit Navn af

Ærøeskiøbing eller Arroeskiøping, er en smuk lille Stad, beliggende ved Østersøen paa den nordlige Side af Øen Ærøe. Den har en god Havn for Skibe; samme Havn bliver bedækket af den østlig nær ved Staden liggende ubeboede Øe Deyerøe. Staden har en Sognekirke med to Præster, een Sognepræst og een residerende Kapellan, som staae under Biskoppen af Fyhn. Kirken er Aar 1752 af nye opbyggt, og dens Bygning blev fuldført Aar 1753. Til dette Kirkesogn hører ogsaa den Øe Halmøe. Efter gammel mundtlig Fortælling har Egnen omkring Staden været forsynet med en Vold af Lindetræer,

---

Sønderjylland eller

---

men nu er ingen Vold mere at finde eller see. Stadens Magistrat bestaaer af en Borgmester og to Raadsforvandre, af hvilke sidste den ene er tillige Stadssekretair. Aar 1757 fik Magistraten sin Jurisdiktionsanordning. Her fra Byen gaaer en Post og ordentlig Overfart over Søen til Faaborg i Fyhn, hvilken Overfart er tre Mile lang; og med samme Post afsendes alle Breve.

2) Marstallsogn, som har sit Navn af Marstall, en Flæk eller stor Bye, lignende en Kiøbstæd, hvori boe mangfoldige Søefarende og Skippere. Denne Flæk ligger ved den østlige Side af Øen. Udi Marstall var i forrige Tider ingen Kirke; men Indbyggerne søgte Riiskirke. Men Aar 1737 blev her bygt en Kirke for Byens Indvaanere. Og fra Aar 1737 til Aar 1766 var Marstallkirke et Annexogn til Riiskirke; men Aar 1766 blev det skilt derfra, og fra, den Tid har den været et Sogn for sig selv, og havt sin egen Sognepræst. Udi dette Sogn ligger det Gods Gottesgabe, hvis Hovedbygning afbrændte Aar 1767, og Aar 1768 blev dets Hovlandier eller Hovmarker adskilte og til den Høistbydende overladt imod en aarlig Afgift. Til dette Sogn hører den ubeboede Øe Ægholm.

3) Risesogn, som tilforn har været Hovedsognet medens Marstallkirke var annekteret dertil; men begge disse Sogne bleve Aar 1766 adskilte, og hver Kirke har nu sin egen Præst, og ere to adskilte Sogne hver for sig. Udi dette Sogn ligger der Gods Gravenstein. Dette Gods Hovmarker bleve Aar 1767 adskilte i Stykker af middelmaadig Størrelse, og overladte til de Høistbydende imod en aarlig Afgift.

4) Tranderupsogn; i hvilket Sogn det Gods Widerup ligger, hvis Hovmarker bleve Aar 1767, ligesom Gravensteins, adskilte og til de Høistbydende overladte, mod en aarlig. Afgift.

5) Breigningesogn.

6) Søebyesogn er Annex til Breigningekirke, og haver een Præst fælles. I forrige Tider havde Søebye ingen Kirke, ligesom Marstall; men da Beboerne i den Landsbye Søebye havde tre Fierdingvei at gaae til Breigningekirke, saa blev der en Kirke bygt i Søebye. Af den Landsbye Søebye har det her liggende Gods Søebyegaard sit Navn. Nær ved Landsbyen Søebye er en Overfart af to Mile over Østersøen til Mummark paa Øen Als.

Kilde: Nicolay Jonge,
Kongeriget Danmarks chorografiske Beskrivelse. Kiøbenhavn 1777
Johan Rudolph Thieles Bogtrykkerie og paa hans Forlag, boende i store
Helliggieststrædet No. 150
Side 928 – 938